

atrimoni

132

ROSA MARIA GIL TORT. Historiadora i arxivera

ESCOLES REPUBLICANES, MOLT MÉS QUE AULES I INFANTS

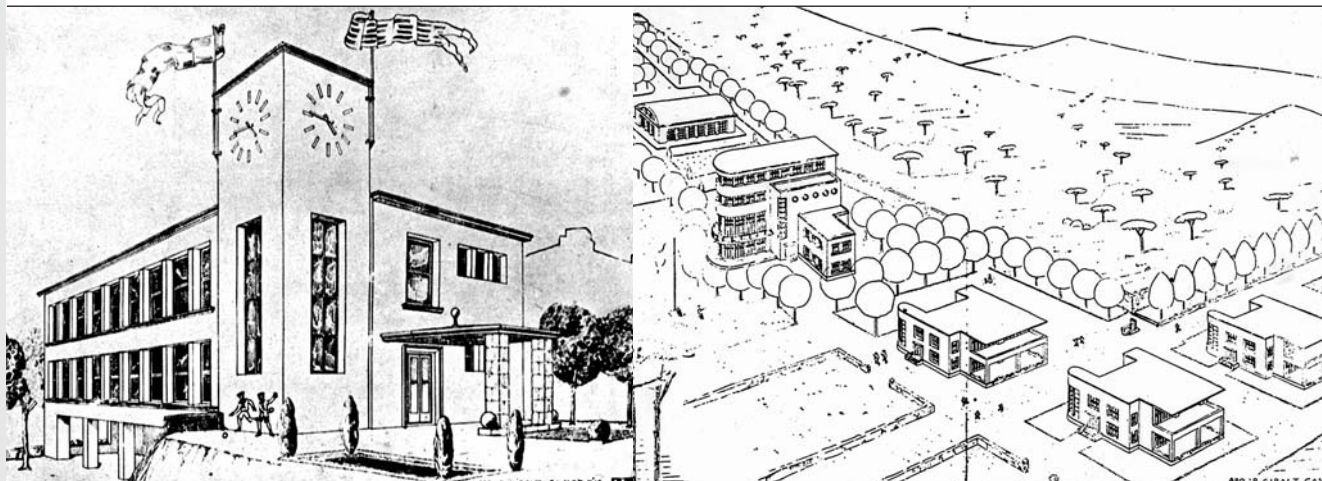
La República permetrà posar en pràctica moltes de les propostes de renovació pedagògica que s'havien començat a forjar des de feia molts anys. Aquest esperit nou passava per l'arquitectura de l'edifici escolar, l'espai que havia de definir les escenes quotidianes d'infants i mestres. L'arquitectura escolar de la República representa pels historiadors un bon laboratori d'assaig per analitzar la trajectòria política d'aquell règim i, especialment, la seva transcendència social. La Mancomunitat havia monumentalitzat l'edifici escolar per magnificar i ennoblir el fet educatiu, amb alguns projectes que s'acabaran en ple període republicà. Les escoles projectades per la República representaran una continuïtat en el concepte de progrés de l'escola però no pas en la resolució formal de l'escenari. Rebutgen la monumentalitat anterior i cerquen l'economia de mitjans, l'higienisme i la racionalitat en l'utilatge ideològic i constructiu del moviment modern. Nous materials, aules ventilades i ben il·luminades, espais de treball a l'aire lliure, atenció a l'educació integral de l'infant...

Troben bons exemples en l'Escola Ignasi Iglesias de Girona, i en les escoles de Camprodon i Sant Hilari Sacalm.

L'arquitectura sovint esdevé estendard de la modernitat, d'allò que va per davant marcant tendències, però els bells projectes necessiten recursos per fer-se realitat. En arquitectura escolar el règim republicà va viure un primer període eufòric de projecció i construcció, matisat pel canvi ideològic del bienni negre i més condicionat encara a partir de 1936. L'inici de la Guerra Civil marcarà profundament els projectes, especialment des del punt de vista econòmic, però també pel nou escenari social que el clima bèl·lic provoca. La radicalització de l'anticlericalisme recau en les escoles religioses i el drama social de la guerra portarà a la necessitat d'adequar d'urgència espais per a la l'educació i refugis escolars. Tot plegat en un context d'estrangulament econòmic que obliga a posposar projectes aprovats i en alguns casos fins i tot iniciats. Restaren en el calaix les magnífiques escoles graduades per a Palafrugell i l'emblemàtica en tots els aspectes Escola Prat de la Riba.

La postguerra, especialment a partir dels anys cinquanta, portarà a una nova onada constructiva que en no poques ocasions recupera projectes d'edificis escolars de factura racionalista no realitzats els anys trenta. En aquest context potser no és del tot casual que l'arquitecte escolar d'aquelles escoles del franquisme fos precisament Josep Claret Rubira, un dels primers inscrits en el GATCPAC i fervent seguidor de l'ideal racionalista i republicà. ■

(a l'esquerra) Escola Ignasi Iglesias de Montjuïc, a Girona (1933). Projectada per Ricard Giralt i Casadesús per als infants d'un barri deprimat, va esdevenir el símbol de la nova escola a Girona. Font: AHCOAC. Demarcació de Girona, Fons Giralt Casadesús. (a la dreta) Grup Escolar Prat de la Riba. Complex educatiu que desenvolupava el programa més innovador de la renovació pedagògica. Situat en uns terrenys a l'oest de la ciutat de Girona, va veure's truncat per l'esclat de la Guerra Civil. Font: AHCOAC. Demarcació de Girona, Fons Giralt Casadesús.

1
2
5
8
11
12
14
16

ressenyes

Joaquim CAPDEVILA
CAPDEVILA
Tàrraga 1898-1923:
societat, política i
imaginari.

Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008.
 Biblioteca Abat Oliba, 284,
 900 p., 40 €

Joaquim Capdevila fa en aquest llibre un estudi ambiciós i molt reeixit de l'evolució ideològica, política i cultural de Tàrraga, entre la crisi de 1898 i la proclamació de la dictadura de Primo de Rivera. Pel que fa a la metodologia, m'agradaria subratllar l'interès de la seva perspectiva en aplicar-hi enfocaments de l'antropologia i de la sociologia de la cultura i del coneixement. Destaca la precisió i el detall en l'organització temàtica de l'obra i en la informació que ens forneix. Les notes completen de manera eficaç el treball i, en conjunt, ens ofereixen un ingent volum de dades. Alhora, la informació pren sentit mitjançant interpretacions, sovint innovadores, incisives i suggerents, amb diferents nivells i àmbits de contextualització.

El llibre ens aporta l'estudi dels grups targarins que desembocaren en l'acció social i política –des de carlintegrates a obrers, passant per dinàstics, catalanistes i republicans– a partir de la conducta electoral, la història organitzativa, la cultura política i el personal que s'hi vincula. L'obra ens mostra la important estratificació social que va viure Tàrraga el primer terç del segle XX, amb la conformació d'una important classe petitburguesa de comerciants i industrials i d'una nodrida base de pagesos-obrers. Això, tanmateix, no fou suficient per superar el caciquisme dinàstic, el qual, tot i un breu parèntesi d'hegemonia catalanista, controlà la ciutat fins al final del règim parlamentari. No fou fins a la dècada dels vint que el catalanisme burgès va assolir l'hegemonia en l'esfera cultural, tot anticipant la dominància que exerciria aquest catalanisme, políticament, durant la II República. Aquest llibre, en definitiva, marca una nova fita en la història targarina, i pot servir de model –amb altres, com els de Gemma Rubí o X. Tornafoch sobre Manresa i Vic– en l'estudi de la història política local de la Restauració.

MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA.
 Universitat Lleida

Jordi SUÑÉ MORALES
La Torredembarra
republicana i
federal.

El Centre Republicà
Democràtic Federal
(1890-1939)

Patronat Municipal de Cultura
 de Torredembarra, 2008, 12 €

La història no només es dibuixa a través dels grans fets que marquen una època. Les petites històries personals, que perviuen gràcies a la memòria oral, esdevenen imprescindibles. És el cas del llibre que ens ocupa. Jordi Suñé Morales és l'autor de *La Torredembarra Republicana i Federal. El Centre Republicà Democràtic Federal (1890-1939)*, la primera monografia sobre republicanisme que es publica en aquest municipi de les comarques tarragonines. El llibre, tot i que s'emmarca dins un espai geogràfic concret, serveix també per entendre tot el moviment polític i cultural de l'època en un context més ampli. L'autor localitza la primera manifestació republicana a Torredembarra l'any 1868 i l'any següent un grup organitzat ja guanya les eleccions municipals. El 1890 es funda el Centre Republicà Federal, que farà d'entitat aglutinadora i que serà capaç de crear una «cultura republicana». Aquesta cultura arribarà a arrelar amb força a la vila gràcies a la creació d'un entramat d'associacions, espais i símbols identitaris propis. Una d'aquestes entitats és la Joventut Torredembarrense, que va desenvolupar les seves activitats –sobretot lúdiques i festives– al voltant del seu local social, el Sabó, centre neuràlgic de les activitats culturals vilatanes de l'època (carnaval, festa major, ball, cinema...). Del 1902 al 1934 els republicans no perden cap de les eleccions municipals. Aglutinats a partir del 1917 al voltant de les idees del polític Marcel·lí Domingo, de qui es declaraven fervents seguidors, van viure els moments de màxima esplendor durant la II República. La data del 18 de juliol del 1936 marcà l'inici del final. La guerra, l'exili, la repressió i la destrucció de tots els símbols republicans, com la sala de ball del Sabó, posen punt final a la història.

L'autor ha fet un treball de recerca exhaustiu basat en material d'arxiu i hemeroteca. Cal destacar, però, l'esforç per recollir la memòria oral de més d'una cinquantena de testimonis. El llibre ens parla d'esdeveniments, dates i moviments polítics i socials però, sobretot, parla de persones amb noms i cognoms.

DAVID MORLÀ. Historiador

Pasqual BERNAT
Ciència, tècnica i agricultura a la Catalunya de la Il·lustració (1766-1821)

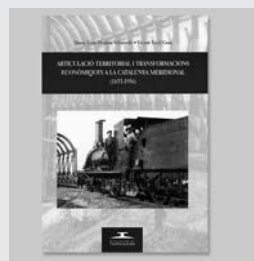
Girona: AHRCC, Centre de Recerca d'Història Rural de la UG (ILCC-Secció Vicens Vives) i Documenta Universitària, 2008, 17,60 €

El llibre que presentem és una obra els continguts de la qual s'inscriuen en dos marcs ben definits: un de geogràfic, el del Principat de Catalunya, i un de cronològic. Pasqual Bernat, és doctor en Història i investigador de trajectòria reconeguda principalment en el camp de la història de les ciències de la vida. Segons ell, la tria de Catalunya com a escenari d'aquesta recerca obeeix, bàsicament, a un interès particular per conèixer l'evolució dels coneixements i de les propostes, tan tècniques com metodològiques, que s'hi produïren a l'entorn de l'agricultura durant el període triat. Un interès que neix de la reflexió sobre les transformacions de l'agricultura catalana del XVIII.

L'exploració de les fonts agronòmiques relatives a aquest espai geogràfic i entre aquestes dates ha permès a l'autor de constatar l'existència d'un discurs que tenia com a eixos la potenciació i la modernització de l'agricultura. A partir d'aquesta constatació s'ha bastit una hipòtesi de treball que pretén demostrar que el moviment agronòmic català de la Il·lustració, tot i posseir uns trets específics que el dotaven de personalitat pròpia, va seguir, tant des del punt de vista institucional i humà, com de propostes tecnològiques, les directrius del seu homòleg europeu.

L'objectiu d'aquesta recerca ha estat estudiar la literatura agronòmica generada i no tant la plasmació concreta del que s'hi proposava. D'aquí la focalització en els trets diguem-ne més teòrics del que va representar el moviment agronòmic i agrícola del segle XVIII a Catalunya. Aquest treball representa una aportació nova al panorama de la història agrària del Principat. Fins ara la immensa majoria de les contribucions han vingut dels camps de la historiografia econòmica o social fent només breus pinzellades a les qüestions més d'ordre científic i tècnic. La novetat d'aquest treball rau en posar de relleu l'existència d'un moviment de naturalesa científicotècnica que es va produir paral·lelament a les tan estudiades transformacions del camp català del XVIII.

FRANCESC X. BARCA SALOM. UPC

M.J. MUIÑOS VILLAVERDE / V. TEROL GRAU
Articulació territorial i transformacions econòmiques a la Catalunya meridional (1833-1936).

Tarragona: Diputació de Tarragona, 2008, 290 p., 18 €

La recerca escateix amb precisió la manca d'articulació econòmica del territori comprès entre el Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre. El buidatge exhaustiu dels censos econòmics i poblacionals en tres conjuntures significatives (1833-1861, 1876 i 1931), analitza les dinàmiques sectorials de les comarques meridionals determinades en la divisió administrativa de 1833.

L'aportació de l'estudi, que per primera vegada actualitza l'evolució interterritorial del sud del Principat, estableix les característiques d'un model econòmic dual bastit entre les transformacions agropecuàries i industrialitzadores desiguals (Reus-Valls) i l'evolució del *hinterland* regional del Baix Ebre, àrea fonamentada per les transformacions de producció especialitzada agrària. Aquesta polarització no articulada per Tarragona –la capitalitat de la qual es definia pels serveis i per la gestió institucional estatal– mostra la insuficiència explicativa dels models industrialitzadors preestablerts i, en canvi, reclama l'anàlisi de les (dis)continuitats socioeconòmiques territorials.

En aquest sentit, les «transformacions econòmiques», que es debatien entre l'estancament («moldre» i «teixir») i la innovació, depassaven les limitacions de la conceptualització territorial espanyola. En efecte, la «província», malgrat les bases estadístiques que se'n deriven, no sembla una unitat d'anàlisi suficient –per convencional– per establir nodes de relació i d'intercanvi comarcal. No altrament caldria plantejar la recurrent marginalitat comunicativa intraterritorial, que roman encara en l'actualitat.

D'altra banda, l'«indicador» tipològic territorial de l'estructura poblacional és especialment revelador, com puntualitzen els autors, no solament per establir les categories «rural», «semiurbana» i «urbana», sinó per escatir les vinculacions entre la regió de l'Ebre i el nord del País Valencià. Aquest extrem és una línia de treball que pot explicitar –feament a partir dels anys seixanta– un àmbit d'influència econòmic més extens.

XAVIER FERRÉ. Historiador

DE tria novetats

**Santi PONCE i
Maties RAMISA**
**El Casino de Vic
1848-2008**

Vic: Eumo Editorial i
Casino de Vic, 2008. 235
p., 25 €.

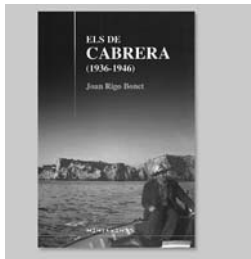
En commemoració del 160è aniversari del Casino de Vic, aquest llibre repassa la llarga trajectòria de l'entitat, des de la creació l'any 1848 fins a l'actualitat. Així doncs, en veiem l'evolució des de la primera etapa com a Casino Vicense fins avui, quan s'ha convertit en un centre cultural i social molt actiu a la capital d'Osona, passant per diferents etapes com la fusió amb el Centro Industrial Vicense els anys trenta, l'important paper en el moviment associatiu vigatà durant el franquisme i el compromís democràtic del Casino durant la Transició.

C. SÀIZ I XIQUÉS
**Lluís Domènech i Montaner
(1849-1923).**
**El llegat arquitectònic,
polític i cultural a
Canet de Mar**

Canet de Mar: Els 2 Pins,
2008. 174 p., 25 €.

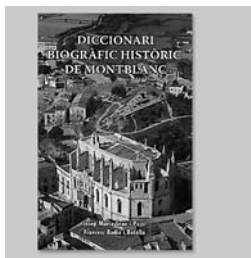
Lluís Domènech i Montaner, per motius familiars, sempre va tenir una estreta relació amb Canet de Mar. Aquest llibre, profusament il·lustrat, fa un repàs de la petjada que va deixar el personatge en aquesta vila del Maresme. Aquest llegat no només se centra en la vessant arquitectònica, amb nombrosos exemples com ara el castell de Santa Florentina, sinó que l'arquitecte també va participar activament en la vida política i cultural canetenca, propiciant la creació de l'Associació Catalanista de la Costa de Llevant i vinculant-se a l'Ateneu Canetenc, la reforma del qual ell mateix va dur a terme.

Joan RIGO BONET
**Els de Cabrera
(1936-1946)**

Palma: Edicions
Documenta Balear,
2008, 399 p., 26 €

Relat d'una família de Santanyí, establerta l'any 1932 a Cabrera, que va viure les conseqüències del cop d'estat i la Guerra Civil en una illa que es va convertir en un microcosmos on es reproduïen les tensions i els canvis del període republicà. Durant la guerra la família quedà partida i incomunicada: el pare i dos fills vivien a Menorca separats de la resta de la família, que va restar primer a Cabrera i dies més tard a Mallorca. El llibre, que contempla la repressió exercida sobre la família Bonet i el seu periple per les presons franquistes, combina els textos d'estudi amb la transcripció de converses amb Jeroni Bonet.

**J. M. GRAU PUJOL i
F. BADIA BATALLA**
**Diccionari bio-
gràfic històric
de Montblanc
(1155-1920)**

Montblanc: Fundació
Martí l'Humà. Tot Conca,
2008. 271 p., 15 €.

Amb l'objectiu doble d'esdevenir una eina de treball per als historiadors de la capital de la Conca de Barberà i de recuperar la memòria de notables personatges montblanquins, es presenta aquest ampli diccionari biogràfic, amb més d'un miler d'entrades. Emmarcades en un ampli ventall cronològic, que va del segle XII a l'actualitat, en aquest diccionari es poden trobar notes biogràfiques, amb les corresponents fonts bibliogràfiques i documentals, de personatges tan dispars com mercaders, castlans i eclesiàstics medievals i moderns, o bé alcaldes, docents i promotors culturals de l'època actual.

**Antònia SERRES
BUENAVENTURA**
**Desfeta i
recuperació.
Guerra i postguerra
al Pinell de Brai**

Pinell de Brai: Associació
Cultural Pi del Broi,
2008. 154 p., 20 €

Per la seva proximitat al front de l'Ebre, el Pinell de Brai es va veure molt afectat durant la Guerra Civil. Aquest llibre comença amb una introducció sobre la societat i la política del Pinell abans de la guerra, per després mostrar diversos aspectes de la contesa en aquesta població de la Terra Alta. Per exemple, comptabilitza els pinellans morts durant tota la guerra i analitza el moviment de col·lectivització de terres i l'evolució de la batalla de l'Ebre al Pinell. Posteriorment, també s'hi estudia la postguerra, explicant la repressió franquista a la població i també la vida quotidiana en aquella època.

**J. GAITX MOLTÓ i
G.FOQUERAS
CORDERO**
**El naixement del
municipi de San-
ta Cristina d'Aro
(1854-1868)**

Santa Cristina d'Aro: Aj. de
Santa Cristina d'Aro, 2008.
107 p., 12 €.

L'any 1854 es va crear el nou municipi de Santa Cristina d'Aro, segregat del de la Vall d'Aro i format pels nuclis de Romanyà, Bell-lloc, Solius i Santa Cristina. Entre aquesta data i el 1868 s'hi va dur a terme l'estructuració del govern local i dels serveis municipals, fins aleshores quasi inexistent. Aquest llibre mostra de manera divulgadora, amb profusió d'il·lustracions i gràfics, el procés de creació d'aquest municipi del Baix Empordà: la formació i l'organització del govern local, els recursos econòmics del nou ajuntament, les obres urbanístiques que va dur a terme i la creació de les escoles municipals.

DD.AA.
Santes Creus.
**De monestir a
monument.**
1821-1921

Vila-rodon: Centre
d'Estudis del Gaià;
Barcelona: Museu
d'Història de Catalunya,
2008. 127 p., 15 €

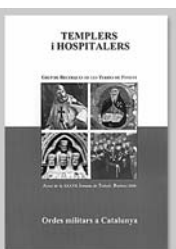
Aquest catàleg recull el material de l'exposició homònima, que mostra els canvis soferts pel monestir de Santes Creus durant el segle que va des de la seva desamortització el 1821 fins a la real ordre de 1921 que el declarava Monument Nacional. Hi trobem en primer lloc una sèrie d'articles que analitzen les diferents etapes del monestir durant aquest període. Aquests textos emmarquen les nombroses fotografies del monestir de finals del segle XIX i principis del XX provinents de la col·lecció fotogràfica de la família Sandoval, vinculada a un dels nous propietaris de les terres desamortitzades del monestir.

David JOU i ANDREU
**Els sitgetans a
Amèrica i diccionari
d'americanos'.**
**Aportació a l'estudi de
l'emigració catalana a
Amèrica (1778-1936)**

Sitges: Grup d'Estudis
Sitgetans, 2008. 571 p., 28 €.

La segona edició, ampliada i revisada, d'aquest treball comença amb un estudi que emmarca l'època en què es va produir més moviment migratori de sitgetans cap a Amèrica, entre 1778 i 1936. L'autor hi fa una valoració quantitativa de les sortides de sitgetans cap al continent americà; mostra com era la vida d'aquests sitgetans als països d'acollida, destacant-ne els aspectes econòmics, socials i culturals, i, finalment, explica la tornada a Sitges d'alguns d'aquests *americanos*. L'estudi acaba amb un exhaustiu diccionari, amb més de mil entrades, d'emigrants sitgetans al continent americà.

**Templers i
hospitalers.**
**Ordes militars a
Catalunya**

Sant Martí de Maldà:
Grup de Recerques de
les Terres de Ponent,
2008. 390 p., 20 €.

Aquesta publicació recull les actes de la XXXVII Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent, que es va dur a terme a Barbens l'any 2006. Les aportacions d'historiadors de la talla de Josep M. Sans Travé i Joan Fuguet, entre altres, mostren diferents aspectes de la influència de l'Orde del Temple i de l'Orde de l'Hospital a Catalunya, i posen especial esment en l'estada d'aquestes ordes a les terres de Ponent. Així mateix cal destacar un apartat dedicat al desenvolupament de l'arquitectura per part dels templers i dels hospitalers a Catalunya, i també a la creació de la seva pròpia simbologia.

**G. ESTRADA i
J.SERRA (coord.)**
**Viure al
Montserrat**

Collbató: Associació
Cultural del Montserrat,
2008. 117 p., 12 €.

L'objectiu d'aquesta monografia és fer un primer pas per elaborar un fons d'història oral sobre les condicions de vida als pobles de l'entorn de la muntanya de Montserrat. Aquesta primera aproximació s'ha fet a través d'entrevistes a diverses persones de les poblacions del Bruc, Esparreguera i Olesa de Montserrat, dutes a terme per alumnes dels instituts d'ensenyament secundari de la zona. Mitjançant la transcripció de les entrevistes, il·lustrades amb imatges cedides pels mateixos entrevistats, es dona una visió general sobre diferents aspectes de la vida quotidiana en aquesta zona.